

ביאורים

החבר מנסח את עיקרי האמונה העומדים ביסוד ההשקפה של השגחת ה', אותה תיאר באריכות. העיקר הראשון: הכרה במציאות ה' שיש לו חכמה ורצון, ושברא עולם בעל סדר ושלמות. האמונה הזו מתיישבת בלב האדם על ידי התבוננות בבריאה, התבוננות המותירה רושם עמוק בנפשו. באופן כזה, גם אם יתגלו לאדם חסרונות בבריאה לפי דעתו, הוא יתלה אותם בקוצר הבנתו ולא במיעוט יכולתו של הבורא.

העיקר השני: הכרה בחוקי הטבע המשמשים אמצעים שדרכם ה' משגיח על העולם. לחוקי הטבע אין בחירה ומחשבה עצמית, והם פועלים מאליהם ככלי ביד האומן. החבר מדגים זאת באופן יצירת האדם לכל אורך ההיסטוריה האנושית; החל ביצירה הראשונית של האדם על ידי עפר וכלה ביצירה המתמשכת לכל הדורות על ידי הפריה, ובהתפתחותו על ידי כוחות הגוף הטמונים בו.

העיקר השלישי: הכרה בטוב ה' המעניק לכל נברא את השלמות המרבית המתאימה לו. דרגת החיים של כל נברא תלויה באיכות החומר שלו, כך שמתן הצורה איננו שרירותי אלא בעל התאמה מדויקת.

העיקר הרביעי: קיים מדרג איכותי בבריאה, מבחינה גשמית ורוחנית. את הדירוג הגשמי מציין טולם ה'דצמ"מ' (דומם, צומח, חי, מדבר) שמתאר את מידת השכלול והפיתוח של כוחות החיים. הדירוג הרוחני הוא ביחס בין עם ישראל לשאר האומות.

למצוות יש פעולה סגולית, שמרוממות את נפש האדם למעלת המלאכים, ומכשירות אותה לנבואה, דבר שהלימוד השכלי לא מסוגל לחולל. כיון שהמצוות ניתנו רק לעם ישראל, טבועה בו מעלה שמבדילה אותו משאר העמים. גם יהודי חוטא נעלה יותר מגוי משכיל ומוסרי, כיוון שהמצוות המעטות שקיים הותירו רושם בנפשו והשתוקקות פנימית לדבקות בה'. המצוות שניתנו דווקא לישראל מעידים על הכוח הטמון בהם, ולכן למרות שהמצוות הן עול על האדם, גם החוטא לא מוכן לוותר על יהדותו.

הרחבות

התורה והמצוות - זכות לישראל

ואף על פי שמריו בלבב אותה עליו והפסידה, ישארו לו ממנה רשמים. ריה"ל טוען שאף ליהודי חוטא, יש מעלה על פני הגוי, וזאת מכוח הרשמים הגדולים שהתורה שלמד השאירה אצלו.

המהר"ל מבאר גם הוא את מעלתן של ישראל "ועל זה אמר רבי חנניא [אבות ו, יא] דבריו כי רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, ולפיכך הרבה להם מצוות הרבה, והם מוכנים אל מצוות הרבה מאוד. וזהו זכות ישראל כאשר יש להם מצוות הרבה ביותר, ולכך שכרם גדול יותר" [תפארת ישראל ה]. מדברי המהר"ל עולה שמעלתן של ישראל נובעת מההכנה הנפשית שהקב"ה טבע בנפשם לקיים את כל תרי"ג המצוות. לעומתם, לגויים אין את התכונות האלו כיוון שלא נצטוו בתורה.

וממשיך המהר"ל: "ואל יקשה לך סוף סוף יהיה שכרם יוצא בהפסדם, שאם לא יקיים רוב התורה יהיה רשע. זה אינו, דסוף סוף מרוויח בזה על ידי שיש לו הכנה אל התורה שיש בה מצוות הרבה. כי הדבר הזה שאפשר שיקיים המצוות או לא יקיים - דבר זה הוא שקול, כי אולי יזכה ויקיים המצוות. וכיון שהדבר הוא שקול, דבר זה מכריע מה שהוא מוכן אל תורה של ריבוי מצוות, ודבר זה הוא זכות גדול מאוד". היינו, אין לטעון שבגלל ריבוי המצוות יהיה קשה לקיימן, ועל כן אין זו זכות לישראל, שכן הסיכוי שיקיימו את התורה שווה לסיכוי שיעברו עליה, והמעלה שהאדם זוכה בה בעקבות ריבוי המצוות מכריעה לכך שריבוי המצוות הוא זכות לישראל.

שאלות לדין

"מה שיש לו השגה והרגשה ותחושה יותר גבוה מאשר אין לו זה" מדוע מי שיש לו הרגשה יותר גבוה ממני שאין לו? מה זה אומר עלינו ועל החיים שלנו?

מה הקשר בין קיום מצוות התורה למלאכות? ומה בין זה לבין התשוקה לתורת ה'?

לעילוי נשמת צבי נחמיה בן ר' שלמה זלמן אהרן

תחלת ההקדמות אשר בהן קיים הדעה הזאת, ההודאה בסבה הראשונה, ושהוא פועל חכם, אין במעשיו הבל, אלא פלם בחכמה וסדר, לא יפגמם קלקול. וכבר התישב זה בנפשות מהבחינה רב הבריאה, ומה שהשתרש ממנה בנפש המתבונן, עד שהגיעה לו האמונה שאין במעשיו פגם, ואם יראה לו במעט מהם פגם, לא תפגם אמונתו בזה, אלא ייחסהו אל סכלות נפשו ומיעוט השגתו.

וההקדמה השנייה, ההודאה בסבות אמצעיות. אבל אינן פועלות, אלא הן סבות על דרך החקר, או על דרך הפלים, כי הנה שקבת הזרע והדם חמור לאדם, ואיברי הרבייה מתבררים בין שניהם, והרוחות והפחות פלים משמשים ברצון ה', ותשלם צורתו ותארו וגדולו והזנתו. אפלו בדבר הנברא יש אשר צריך בו לסבה אמצעית, כעפר אשר היה חמור אדם. ולפיכך אי אפשר שלא להודות בסבות האמצעיות.

וההקדמה השלישית, שה' נותן לכל חמור הטובה שבצורות שאפשר לו לקבל והמתקנת שבהם, ושהוא יתעלה מיטיב, לא ימנע חסדו וחכמתו והנהגתו מדבר, וישחכמתו בפרעוש וביציאות, למשל, אינה פחותה מחכמתו בסדור הגלגלים, אך התחלפות הדברים מחמת חמירותם. ואין לה לומר: למה לא בראני מלאך? כמו שאין לתולעת לומר: למה לא בראני אדם?

וההקדמה הרביעית, ההודאה כי למציאות מדרגות, עליונות ותחתונות, וכי מה שיש לו השגה והרגשה ותחושה יותר גבוה מאשר אין לו זה, לקרבתו למדרגת הסבה הראשונה, אשר היא שכל בעצמותה, וכי הפחות שבצמח יותר גבוה במדרגה מן הנכבד שבמחצבים, והפחות שבבהמה יותר גבוה במדרגה מן הנכבד שבצמחים, והפחות שבאדם יותר גבוה במדרגה מן הנכבד שבבהמה. וכן הפחות שבבעלי תורת ה' יותר גבוה במדרגה מן הנכבד שבחסרי התורה, כי התורה אשר היא מאת ה' מקנה לנפשות מנהג המלאכים ותכונותם, וזה מה שלא ישג בלמוד. והראיה על זה, כי ההתמדה במעשי התורה ההיא מעוררת אל מדרגת הנבואה, אשר היא הקרובה שבמדרגות האנושיות אל האלהיות, ולפיכך בעל התורה הממרה טוב מחסר התורה, כי הוא, כבר הקנתהו תורת ה' מנהג מלאכי, השקיף בו על מדרגת המלאכים, ואף על פי שמריו בלבב אותה עליו והפסידה, נשארו לו ממנה רשמים, ונשארו באש התשוקה אליה, ועם זה, אלו נתנה לו הבחינה, לא היה בוחר להיות במדרגת חסרי התורה. כמו שהאדם אם חלה והתפרסר במכאוביו, אלו נתנה לו הבחינה להיות סוס או דג או עוף נהנה בלי מכאוב, ויושם הפרש בינו ובין השכל אשר מקרבו אל מדרגת האלהות, לא היה בוחר בזה.

הדעה הזאת - שאין סתירה בין הגזרה לבחירה. **בסיבה הראשונה** - מציאות ה'. **מהבחינה** - מהתבוננות. **על דרך החומר** - על-פי התכונות הנמצאות בחומר. **על דרך הכלים** - עזרים. **הרוחות והכוחות** - שתפקידם ההתפתחות הביולוגית של האדם. **במחצבים** - בדומם.

